

Istoria învățămîntului

ACTIVITATEA LUI TITU MAIORESCU CA MINISTRU AL INSTRUCȚIUNII PUBLICE *

N. ADĂNILOAIE, GH. SMARANDACHE

Reliefaarea figurii lui Titu Maiorescu — cu prilejul împlinirii unui veac și jumătate de la nașterea sa — constituie o datorie de onoare a Societății de Științe Istorice, deoarece această mare personalitate a vieții politice și culturale românești a fost, totodată, și unul dintre cei mai străluciți miniștri ai Instrucțiunii Publice din secolul trecut. Om politic cu vederi moderate, eminent profesor universitar, filozof, logician, orator redutabil și critic literar prin excelență, Titu Maiorescu a fost mentorul necontestat al *Junimei* și „Convorbirilor literare“, implicit al propășirii întregii literaturi românești din secolul trecut. Despre toate acestea s-au scris și publicat multe lucrări și articole. Mai puțin s-a scris despre rolul lui Titu Maiorescu în impulsivarea învățămîntului românesc. Aceasta este, de altfel, motivația pentru care am abordat noi subiectul prezentei comunicări.

Titu Maiorescu s-a aflat la conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice în trei rânduri : Prima dată între 7 aprilie 1874 —29 ianuarie 1876, făcînd parte din guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu ; a doua oară între 23 martie 1888—28 martie 1889, frăcînd parte din guvernele junimiste prezidate de Theodor Rosetti ; iar a treia oară între 16 noiembrie 1890—20 februarie 1891, cînd în fruntea guvernului era generalul Manu. Activitatea lui s-a dovedit deosebit de rodnică mai ales în primul ministeriat — care a fost și cel mai lung și de care ne vom ocupa mai pe larg.

De altfel, atitudinea lui de luptător pentru dezvoltarea învățămîntului de toate gradele s-a observat și mai înainte de ocuparea fotoliului ministerial. Astfel, în aprilie 1870, cînd primul ministru Manolache Costache Epureanu afirma că școlile primare „trebuie lăsate cu totul pe seama comunei“. Maiorescu atrăgea atenția că „în țara noastră, asta ar însemna de-a dreptul să le distrugi. Această stupidă procedare instructivă a conservatorilor — nota el în jurnalul său — aduce prejudicii Școlii primare. Ei nu văd că poporul va cădea atunci — cu absolută siguranță, pradă celor mai răi demagogi!“¹ Iar în martie 1872, cînd pentru reducerea bugetului Ministerul Instrucțiunii Publice titularul acestuia, Christian Tell, decisese desființarea școlilor normale întreținute de stat și lăsarea instrucțiunii în mediu rural mai mult pe seama preoților sătești, Titu Maiorescu, printr-o pledoarie convin-

* Comunicare prezentată la Simpozionul 150 de ani de la nașterea lui Titu Maiorescu, organizat de Societatea de Științe Istorice, la Craiova, în ziua de 16 noiembrie 1990.

¹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*; I, p. 127, publicate de I. Rădulescu — Fogoneanu, București, 1936.

gătoare în fața deputaților, a determinat revocarea acestei măsuri reacționare și reintroducerea în buget a alocațiilor pentru școlile normale.²

Este de precizat că dintre miniștrii conservatori ai Instrucțiunii, Titu Maiorescu a fost singurul care a acordat o mare atenție și învățămîntului primar. Numit în fruntea ministerului de resort la 7 aprilie 1874, el a căutat, mai întîi, să corecteze erorile comise de Christian Tell care desființase nu numai Consiliul general al instrucțiunii ci și 369 de școli primare rurale. Astfel, încă de la începutul lui iunie 1874, Maiorescu a decis convocarea profesorilor, prevăzută de art. 22 al legii instrucțiunii, pentru alegerea unui nou Consiliu general.³ Menționăm că printre noii membri aleși și aprobați de Maiorescu în Consiliul general de instrucțiune figurau și profesorii craioveni G.M. Fotanin și D. Valerian; primul pentru învățămîntul secundar și al doilea pentru școlile primare.⁴

La 1 septembrie 1874 Titu Maiorescu — însoțit de Al. Odobescu, T. Rosetti și Al. Orăscu, membri ai Consiliului permanent al instrucțiunii — a deschis lucrările Consiliului general de instrucțiune arătînd că, după o întrerupere de trei ani, acest organism reprezentativ, menit să impulsioneze dezvoltarea învățămîntului, este din nou convocat conform prescripțiunii legii din 1864. În dezbaterile Consiliului general, ministrul instrucțiunii a supus noua programă analitică pentru licee cît și o programă pentru studiile ce ar urma să se predea în gimnaziile reale ce erau pe cale de înființare. De asemenea, Maiorescu ruga pe membrii consiliului să se pronunțe și „asupra modului celui mai nimerit de a introduce școlile normale în organismul instrucțiunii publice“⁵. Noutatea programei pentru licee consta mai ales în faptul că pentru prima dată se introducea studiarea limbii române ca obiect separat în planul de învățămînt. Pînă la 1874 — după cum se știe — limba română se preda în cadrul orelor de latină, devenită astfel un adjuvant al acesteia, iar literatura română era omisă din programele școlare. De aceea, participanții la dezbateri au salutat cu satisfacție introducerea limbii române ca obiect propriu de studiu atît în programa pentru licee, cît și în cea pentru gimnaziile reale. Unele ședințe ale Consiliului general au fost prezidate de Maiorescu, altele de episcopul Melchisedec. Cele prezidate de ministru — care avea un tact deosebit și un dar de a antrena la discuții — s-au dovedit foarte fructuase. La 25 septembrie, în ședința de încheiere a lucrărilor, Maiorescu își exprima bucuria că pentru prima dată „Consiliul general de instrucțiune a putut să ajungă la un rezultat practic în dezbaterile sale“, că programele au fost discutate cu maturitate și aprobate. Că participanții și-au dat avizul „asupra introducerii școlilor normale în organismul învățămîntului nostru și asupra îmbunătățirii poziției învățătorilor rurali“⁶. Ministrul le-a mulțumit apoi membrilor Consiliului general pentru bogata activitate desfășurată. Este de menționat că, în raportul general, membrii consiliului au propus, printre altele și construirea de locuri pentru școli (făcîndu-se în acest sens apel și la contribuția proprietarilor și arendașilor), majorarea salariului și acordarea de gradații învățătorilor, scutirea normaliştilor de a mai da concurs la ocuparea catedrelor, transformarea facultăților de litere și filosofie în școli normale superioare pentru pregătirea profesorilor secundari etc.⁷

² *Ibidem*, p. 186-187.

³ Arh. Șt. Buc., fond Min. Cult. și Instrucț. Publice, dosar 2559/1874, f. 1.

⁴ *Ibidem*, f. 200.

⁵ *Ibidem*, dosar 2560/1874, f. 1.

⁶ *Ibidem*, f. 220.

⁷ *Ibidem*, f. 149.

Tot în vederea îmbunătățirii învățămîntului, la 4 septembrie 1874 Maiorescu a dat o circulară către revizorii școlari din județe în care li se cerea să raporteze : „1) Dacă în fiecare din noile reședințe de comune există o școală de gradul I“ ; 2) Dacă nu există, care școală de gradul II ar putea deveni de gradul I și s-ar strămuta la reședința comunei ? ; 3) „Cîte și unde ar mai fi de înființat școli sătęști și de ce grad, clasîndu-se însă după mărimea satelor și distanța lor de reședință. În final, ministrul cere revizorilor ca la școlile ce se vor înființa să aibă în vedere ca învățatori numai normaliști absolvenți“⁸.

Din documentele vremii se observă că ministrul Maiorescu punea accentul pe ordine, disciplină în școli, pe respectarea programei analitice și a legii instrucțiunii și, mai ales, pe calitatea învățămîntului. El a aprobat înființarea, în 1874, a unui gimnaziu la Tirgoviște, a unei școli normale la T. Măgurele și, de asemenea, a luat inițiativa de a trece școala normală de la Birlad pe seama statului ; a aprobat înființarea în 1888 a unor gimnazii la Caracal și Tg. Jiu, a cerut însă, de fiecare dată, ca, pentru ocuparea posturilor didactice, să se publice concursuri conform legii instrucțiunii, avertizînd că fără îndeplinirea acestei formalități Ministerul nu va recunoaște pe profesorii respectivi. De asemenea, cînd revizorii, în lipsă de normaliști, recomandau suplinitori, chiar și la școlile primare întreținute de comune ori județe, Maiorescu cerea informații concrete în privința studiilor pe care le posedă acei suplinitori. Cînd părinții unor elevi, motivînd că au o situație materială precară, au cerut burse pentru copiii lor la Liceul internat din Iași, Maiorescu le-a explicat că bursele statului se acordă numai pe bază de concurs⁹. Iată un caz din județul Dolj spre a observa reacția ministrului. La 16/28 iulie învățătorii doljени au telegrafiat lui Maiorescu următoarele : „Suntem convocați în conferințe. Vă este însă cunoscut că în anii precedenți am suferit lipsa recoltei. Mulțumim Domnului că anul acesta avem recoltă, dar fiind în conferințe nu putem a o strînge ; binevoiiți a ordona ca să fim dispensați în anul acesta de conferințe spre a putea strînge munca cîmpului : vă rugăm luați în considerare justa cerere ; răspuns plătit“. Precizăm că era vorba de conferințele pedagogice care se desfășurau în fiecare vară, sub conducerea revizorului școlar, timp de două săptămîni. Maiorescu le-a răspuns că nu le poate aprîba cererea, dar revizorul școlar poate fixa conferințele în așa fel ca să le rămînă și învățătorilor „timpul să-și adune recolta“¹⁰.

Maiorescu a căutat să reglementeze, pe o bază judicioasă, raporturile dintre învățători și consiliile comunale pentru a se facilita dezvoltarea învățămîntului și a nu se substitui atribuțiile și competențele. De pildă, în decembrie 1875 revizorul de Iași și Vaslui, M. Eminescu, i-a raportat că în multe locuri consiliile comunale dispun adesea de mutarea școlilor dintr-un loc în altul, defavorizînd învățămîntul, iar comitetele permanente județene, în necunoștință de cauză, aprobă aceste permutări fără a consulta pe revizor. De aceea — accentua Eminescu — vă rog de a da ordine expres și fără excepție acestor onor. corpuri județene și comunale de a lăsa școalele în locul lor și de a cere pentru orice permutare proiectată avizul revizorului“. Drept urmare, Maiorescu scrie prefectilor de Iași și Vaslui să nu mai admită nici o permutare de școli de la un cătun la altul fără a avea opinia revizorului și aprobarea Ministerului căci sint „cu totul în dezavantajul instrucțiunii“¹¹.

⁸ Ibidem, dosar 2561/1874, f. 2.

⁹ Ibidem, dosar 2491/1874, f. 32-42 ; dosar 2655/1874, f. 3 ; dosar 2805/1875, f. 1 ; dosar 2837/1875, f. 237.

¹⁰ Ibidem, dosar 2825/1875, f. 22-23.

¹¹ Ibidem, dosar 3188/1875, f. 16.

Revizorul de Suceava i-a raportat că primarii și subprefecții cînd trec pe la școli în loc să se ocupe de frecvența elevilor și de nevoile materiale (reparații, mobilier) care îngreunează procesul de învățămînt, ei caută să se pronunțe asupra metodelor didactice și a materiilor ce se predau fără a avea însă cele mai elementare cunoștințe despre acestea și, prin ignoranța lui, devin ridicoli în fața elevilor. El dă și un exemplu cînd un subprefect, care nu cunoștea decît scrierea cu caractere chirilice, s-a apucat să asculte pe un elev o poezie și se căznea să-i urmărească recitarea după cartea cu caractere latine, ținînd-o însă deschisă la altă pagină; școlarii, observînd aceasta, au izbucnit în ris și numai cu greu învățătorul a reușit să-i potolească. Revizorul, fiind informat de acest caz a sesizat prompt pe Maiorescu și acesta a intervenit la colegul său de la Interne care a promis că, în viitor subprefecții nu se vor mai amesteca în problemele de metodologie¹².

Lui Titu Maiorescu i se datorează trimiterea la studii în străinătate, pe seama statului, a multor tineri talenți: Elena Teodorini la Milano pentru muzica vocală, Spiru Haret la Paris pentru matematici. D.R. Rosetti la Paris pentru studii de statistică. C. Meissner la Berlin pentru studii de filozofie și pedagogie, G. Dem Teodorescu, Gr. Tocilescu, G. Panu și Al. Lambrior la Paris, Praga și Lipsca pentru adîncirea studiului istoriei și filologiei. La toți le cerea însă să înainteze periodic Ministerului rapoarte referitoare la trecerea succesivă a examenelor (riscînd, în caz contrariu, să nu li se mai trimită bursa) și să se angajeze ca, la întoarcere, să servească în învățămîntul public: superior sau secundar.¹³ În unele cazuri Maiorescu n-a așteptat să i se prezinte cereri pentru trimiterea în străinătate în vederea specializării ori completării studiilor, ci, atunci cînd s-a încredințat de existența fondurilor, a telegrafiat imediat profesorilor G. Panu și Al. Lambrior din Iași — pe care-i cunoștea — rugîndu-i: „trimiteți petițiuni pentru bursă în străinătate“¹⁴. Tot din proprie inițiativă acordă ajutoare și împrumuturi lui M. Eminescu și I. Slavici la Viena și Berlin pentru a-și susține examenele.

De numele ministrului Maiorescu se leagă și publicarea colecției de *Documente Hurmuzaki*, atît de valoroase pentru studiul istoriei țării române. Astfel la 5 iunie 1874, Maiorescu roagă pe G. Hurmuzaki din Cernăuți să-l înștiințeze dacă familia răposatului său frate, Eudoxiu, „consimte a trimite manuscrisele istorice rămase în urmă-i pentru ca să fie publicate cu cheltuiala acestui Minister și sub supravegherea unei comisii“ alcătuită din persoane de încredere. În urma răspunsului favorabil, prin intermediul lui D. A. Sturdza, importante documente culese din arhivele vieneze, în timp de peste 30 de ani, de Eudoxiu Hurmuzaki, au fost aduse de la Cernăuți la București și depozitate la Ministerul Instrucțiunii. Maiorescu a numit apoi o comisie alcătuită din D. A. Sturdza, M. Kogălniceanu, Al. Odobescu, T. Rosetti și B. P. Hasdeu și avîndu-l ca secretar retribuit pe I. Slavici care să se ocupe de publicarea în mod riguros științific (în limba originală) a volumelor de documente din colecția Hurmuzaki. B. P. Hasdeu a refuzat să facă parte din comisie, motivînd lipsa de timp și faptul că este „deja membru în cîteva alte comisii de aceeași natură.“ Ceilalți și-au dat acordul, iar unii și interesul pentru publicarea

¹² Vezi N. Adănilăoie, *Învățămîntul primar sucevean în epoca modernă*. Editura Litera, București, 1988, p. 101.

¹³ Arh. Șt. Buc., fond. Min. Cult. și Instrucț. Publice, dosar 2837/1875, f. 9, 50-52, 68-71, 87, 103, 153.

¹⁴ Ibidem, f. 37.

colecției.¹⁵ Primul volum (numerotat în să VII) a apărut în 1876. Tot atunci ministrul Instrucțiunii Publice i-a încredințat lui Al. Odobescu și sarcina de a elabora o monografie asupra tezaurului arheologic de la Pietroasa¹⁶.

La 15 noiembrie 1875 Maiorescu a înaintat domnitorului Carol un amplu raport (bilanț), privitor la situația învățămîntului și la măsurile ce mai trebuiau luate pentru remedierea lipsurilor existente. O atenție specială s-a dat în raport îmbunătățirii instrucțiunii primare, punîndu-se accentul pe ridicarea calității acesteia. Subliniind că învățămîntul rural „este fundamentul instrucțiunii publice în stat”, Maiorescu atrăgea atenția că obligativitatea instrucției primare „devine iluzorie dacă nu se dau și școlile trebuitoare și dacă acestea nu sunt distribuite astfel încît să poată fi frecventate de toți copiii ajunși în vîrsta prevăzută de lege”. El arată că, de la promulgarea legii instrucțiunii „școlile sătești în deosebi au fost distribuite, înființate și desființate, într-un mod întîmplător și fără a se urma o statornicie un sistem bine hotărît. Ocuparea catedrelor rurale s-a făcut după deosebite vederi, un control îndestulător la fața locului a lipsit” și a lipsit de asemenea, influența „directă și înțeleaptă a organelor de administrație școlară Toate aceste neajunsuri au zădărnicit în mare parte folosul școlilor rurale”. Pentru remedierea acestei situații — scrie Maiorescu — Ministerul, pe lângă reformele propuse în proiectul de modificare a legii învățămîntului din 1864, „a întreprins întinderea și îmbunătățirea instrucțiunii de prin sate și în limitele legii actuale”. În acest sens a dispus să se întocmească tabele exacte, de către revizori a școlilor rurale în ființă ; să se constate numărul locuitorilor din sate și distanțele kilometrice de la un sat la altul, implicit distanțele (și greutatea de comunicație) ce erau parcurse de elevi pînă la școala comunală ; să se facă o reșezare a școlilor existente și a celor ce urmează să se înființeze imediat în localitățile corespunzătoare, astfel încît acestea „să poată fi frecventate” de toți copiii „îndatorați de lege”. Aceste tabele de reorganizare a școlilor rurale, aprobate de perfecți și de Consiliul permanent al instrucțiunii, s-au pus în aplicare la 1 septembrie 1875. Din studierea tabelelor — precizează Maiorescu — s-a constatat „trebuința unui număr îndoit de școli” rurale și „subsemnatul, preocupat de necesitatea împlinirii acestui gol a început crearea de școli noi prin sate, astfel încît într-un răstimp de 5 pînă la 7 ani acel număr trebuincios să fie în realitate ajuns”. Pentru toamna anului 1875 Ministerul a dispus să se înființeze, în satele cele mai populate — unde erau absolut necesare — un număr de 177 școli noi¹⁷ număr aproape corespunzător cu acela al absolvenților din școlile normale, disponibili și neinstalați încă”. Constatînd că din cele 2138 școli rurale întreprinse de stat numai 527 erau încadrate cu normalişti și 346 cu seminarişti, restul învățătorilor avînd 1—3 clase secundare sau 4 clase primare, Maiorescu a insistat ca numărul școlilor normale să fie „sporit, pentru ca toate catedrele rurale să fie cu timpul ocupate de normalişti sau de seminarişti, care însă să fi absolut și un curs de pedagogie specială”. Totodată, pentru încurajarea cadrelor didactice, el a ridicat la gradul I de salarizare „pe toți învățătorii cei buni «și» mai ales pe normalişti” care pînă atunci ocupau catedre de gradul al II-lea¹⁸.

¹⁵ Ibidem, dosar 2687/1874, f. 1-6 și 11-14.

¹⁶ Ibidem, dosar 2831/1875, f. 9.

¹⁷ Dintre acestea 14 școli au luat ființă în jud. Botoșani (unde pînă atunci existaseră numai 26), 13 în jud. Vaslui (unde erau numai 31), 14 în Teleorman, cite 10 în jud. Neamț, Olt și Vlașca etc.

¹⁸ Arh. St. Buc. fond. Min. Cult. și Instr. Publice, dosar 2831/1875, f. 4-7.

Printre realizările obținute în domeniul învățămîntului secundar, Maiorescu menționează, în raportul către domnitor, înființarea unor școli reale și frînarea curentului îndreptat exclusiv prin studiile clasice spre funcționarism. De asemenea, el subliniază că s-a „remediat răul cel mai simțit al școlii noastre clasice de pînă acum“ și anume „lipsa unei învățări conștiințioase a limbii materne. S-a introdus studiul limbii române ca un obiect propriu de cea dintîi însemnătate în liceu și s-a însărcinat cîte unul din profesorii cei mai capabili cu predarea lui. În septembrie curent a început anual al II-lea al programei astfel îmbunătățite“ și s-a constatat un rezultat bun prin zelul și bunăvoința „cu care mai toți profesorii chemați au primit asupra lor această sarcină deocamdată onorifică“. În finalul raportului ministrul arată că în 1875 s-au făcut reparații complete la liceele din Craiova, București și Iași, precum și la Școala normală „Carol I“ din Capitală; totodată el subliniază că pentru progresul învățămîntului superior este absolut necesară „înființarea unei înalte școli politehnice“.¹⁹

Este de precizat că pentru ridicarea calității învățămîntului primar Maiorescu a numit în funcția de revizor școlar oameni de cultură, cu studii superioare, ca : M. Eminescu (pentru județul Iași și Vaslui). N.I. Filipide (pentru județul Suceava și Botoșani). I.G. Bănescu (pentru Cahul, Ismail și Bolgrad). Al Chibici Rîvneanu (la Fălciu), Gr. Georgescu (pentru județul Ilfov) ș.a.²⁰ Aceștia s-au dovedit a fi printre cei mai conștiințioși, competenți și bine intenționați revizori, în activitatea de îndrumare și îmbunătățire a învățămîntului rural. De asemenea, Maiorescu a instituit comisii pentru revizuirea cărților școlare și pentru elaborarea altora mai bune, recomandînd totodată și manualele lui I. Creangă, ce-i fuseseră semnalate de M. Eminescu (în calitate de revizor)²¹. Ministerul era de părere că „școala elementară poate da roadele așteptate numai atunci cînd școlarul și învățătorul au în mîini cărți ce corespund trebuințelor statului și preceptelor pedagogice.“²²

Ca ministru al instrucțiunii Maiorescu, reprezentînd punctul de vedere junimist în guven, a întocmit un proiect de lege care să dea o nouă organizare învățămîntului românesc. Proiectul Maiorescu din 1876 a fost primul din seria de proiecte apărute după 1865, care a ajuns să fie discutat în camera deputaților. Acest proiect de lege cuprinde, în cele 365 de articole ale sale, o serie de idei interesante reprezentînd pași înainte, alături de altele contradictorii în problema obligativității învățămîntului primar care constituie o dare înapoi față de legea din 1864. De pildă, art. 8 al proiectului prevede că „învățătura primară este obligatorie pretutindeni unde se află școli primare“. Adică dacă nu sînt școli nu există nici obligativitate ! Este adevărat că articolul următor al proiectului preciza că fiecare comună „va avea cel puțin o școală primară“. Dar, aici este de observat că guvernul conservator, regrupînd satele, redusese în 1874 numărul comunităților rurale la mai puțin de jumătate față de cele existente la 1864. Într-un alt articol (64) se preconiza că pentru elevii „care au vîrsta de 10 ani împliniți“, de la școlile rurale, cursul obligator va ține de la Sf. Dumitru pînă la Sf. Gheorghe, iar de aici și pînă la Sf. Petru și de la Sfînta Maria pînă la Sf. Dumitru va fi facultativ. Această derogare de la principiul obligativității

¹⁹ Ibidem, f. 8-9. . .

²⁰ Ibidem, dosar 2525/1874, f. 115 și 209; dosar 2790/1875, f. 160, 183, 202.

²¹ Ibidem, dosar 2735/1875, f. 87 și 97.

²² Ibidem, dosar 2831/1875, f. 7.

ții — care ar fi dus, de altfel, la dereglarea programei analitice — se propunea pentru a înlesni participarea copiilor alături de părinții lor la munca câmpului.

Pe linia învățămîntului secundar proiectul propus făcea o distincție netă între gimnaziile clasice care urmau să dea pregătirea necesară pentru liceu, și cele reale, care trebuiau să pregătească tineri pentru școlile speciale de comerț, industrie, agricultură etc. În fiecare capitală de județ urma să se înființeze cel puțin cite un gimnaziu real. Proiectul pretindea de la toți profesorii secundari titluri academice de doctor sau licențiat. După trei ani de funcționare ei puteau cere numirea definitivă, iar deveniți definitiv profesorii secundari erau inamovibili. Art. 156 stipula că în cadrul Universității bucureștene vor funcționa 5 facultăți : de teologie, filosofie și litere, drept, medicină, științe matematice și naturale. Facultatea de filosofie și litere era destinată pregătirii profesorilor secundari pentru aceste discipline. Facultatea de științe exacte din Iași urma să fie ridicată la rangul de înaltă școală politehnică. În proiect se fixa salariul lunar al învățătorilor la 60 lei, al institutorilor la 200 lei, al profesorilor secundari la 360 lei și al celor universitari la 700 lei. Se propunea de asemenea, perfecționarea pregătirii învățătorilor în cadrul școlilor normale și înlocuirea sistemului de internate gratuite prin acordarea de burse elevilor merituoiși. Totodată, proiectul Maiorescu exprima opinia ca profesorii să nu se amestece în agitațiile politice²³. Luat în discuție, pe articole, și pus la vot, proiectul n-a întrunit numărul de voturi necesare pentru a fi adoptat.

Pentru bogata activitate desfășurată la Ministerul Instrucțiunii Publice, ca o ironie a soartei, Maiorescu n-a fost scutit de critici și acuzații grave aduse de adversarii politici. În iulie 1876 Camera — avînd o majoritate liberală — a pus sub acuzare 11 miniștri conservatori, inclusiv pe titularul de la Instrucțiunea publică. În raportul prezentat Adunării deputaților, la 11 martie 1877, de Comitetul de acuzare a foștilor miniștri dați în judecată, lui Maiorescu i se imputau textual : „numiri și permutări de profesori, risipă și deturnări de bani publici“. În mod concret i se imputau sumele cheltuite cu transportul la inspecțiile școlare făcute în Oltenia, Moldova și Basarabia (ca și cum un ministru al învățămîntului n-ar fi avut dreptul să inspecteze școlile !); împrumutul de 100 de galbeni acordat lui Eminescu pentru depunerea tezei de doctorat la Berlin ; ajutorul de 40 de galbeni acordat lui Slavici ; bursele acordate unor tineri în țară și străinătate ; cheltuielile ocazionate de participarea lui Maiorescu la congresul de geografie din Berlin ; costul a 1200 hărți geografice comandate prin librarul Socec ; diurnele plătite membrilor comisiei pentru avizarea cărților didactice ; dublarea salariilor a 4 revizori școlari (inclusiv M. Eminescu) care aveau sub îndrumare cite două județe ; sumele cheltuite cu reparațiile făcute la Teatrul Național ș.a.²⁴. În ianuarie 1878 însă, cînd fricțiunile și răfuielele politice s-au mai atenuat, la intervenția domnitorului Carol, miniștrii conservatori, inclusiv Maiorescu, au fost scoși de sub acuzare, cu scuzele de rigoare.

Revenit în fruntea ministerului în 1888, Maiorescu întocmește la începutul anului următor un nou proiect de reformă a învățămîntului, proiect care va intra în dezbaterea parlamentului abia în 1891. El încerca, încă odată, ameliorarea legii din 1864, urmărind să pună de acord legea în vigoare cu situația de fapt, cu schimbările petrecute între timp în învățămînt. Urmău să fie introduse în lege instituțiile noi apă-

²³ Vezi textul proiectului în „Monitorul Oficial“ din 28 ianuarie 1876.

²⁴ Titu Maiorescu, *Op. cit.*, p. 258—259.

rute : școlile normale de învățători și de institutori, Azilul „Elena Doamna“, facultățile de medicină și de teologie, precum și școlile reale create pentru „a da aspirațiilor unei părți a tinerimii o direcțiune mai practică și mai independentă și de a pune o stavilă în contra funcționalismului“²⁵. O idee de bază a acestui proiect de reformă școlară se referea la direcția realist — practică pe care trebuie s-o urmeze învățămîntul românesc. Proiectul cuprindea o prevedere care a stîrnit reacții puternice : învățămîntul obligatoriu urma să înceapă la sate cu un an mai tîrziu față de oraș, aceasta pentru că — susținea autorul proiectului — „ceea ce în oraș este pentru copii vîrsta de 7 sau 8 ani, este pentru sate vîrsta de 9 ani“²⁶.

După o dezbateră furtunoasă în senat, în cursul lunii februarie 1891 proiectul Maiorescu a căzut ca și cel din 1876, iar Titu Maiorescu s-a retras definitiv de la conducerea Ministerului Instrucțiunii Publice la 21 februarie 1891. Era penultimul dintr-un șir de 10 proiecte care s-au elaborat timp de trei decenii, pentru adoptarea unei reforme generale a învățămîntului. În primii ani ai ultimului deceniu al secolului trecut, ideea unei reforme școlare generale era însă unanim acceptată.

În 1893 parlamentul va vota *Legea asupra învățămîntului primar și normal primar* elaborată de Take Ionescu, iar în 1896 aceasta va fi abrogată de liberali și se va adopta legea lui P. Poni, raportorul ei, în Adunare, fiind Spiru Haret. Acesta o va îmbunătăți și aplica în cele trei ministere ale sale. În martie 1898 corpurile legiuitoare vor adopta și *Legea asupra învățămîntului secundar și superior*, întocmită de Spiru Haret. Este de precizat că multe din ideile lui Maiorescu au fost incluse în legile lui P. Poni și Spiru Haret.

²⁵ V. A. Urechîă, *Proiectul de modificare a legii instrucțiunii publice din 1864*, București, f. an, p. 2.

²⁶ Titu Maiorescu, *Discurs asupra reformei instrucțiunii publice*, rostit în senat, București, 1891, p. 79.